

**Ёшларнинг маънавий ахлоқий тарбиясида шарқ
мутафаккирлари асарларидан фойдаланиш**

Тошкент тиббиёт академияси

педагогика фанлари номзоди, доцент:

Худоёрова Ойсоат Келдиёровна

*Тиббий профилактика ва жамоат саломатлиги,
экология атроф муҳит муҳофазаси ва кимё факультети*

Рахмонов Шохиддин Камол ўгли

304-гуруҳ талабаси

Сайитмуратов Нодиржон Боймурот ўгли

402-А гуруҳ талабаси

Аннотация: Шарқ мутафаккирлари дунёқарашидаги зоялар асосида маънавий баркамол авлодни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш масаласи акс этган. Шунингдек, ёшларнинг инсонпарварлик, ватанпарварлик ва фидойилик туйғусини кучайтиришда маънавий ахлоқий тарбияни амалга оширишнинг энг муҳим жиҳатлари тўғрисида илмий - амалий тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: Шарқ алломалари фалсафий тафаккури, тарихий мерос, аجدодлар ҳаёт тажрибаси, миллат ва жамият, маърифат, комил инсон, ахлоқий етуклик, илм-маърифат, маънавий бойлик, ватанпарварлик.

Маълумки, ёш авлоднинг миллий ғурур туйғусини тарбиялаш, бой маданий – тарихий меросимизнинг муносиб ворисларини вояга етказиш энг муҳим масала ҳисобланади. Азалдан инсон ва инсоний муносабатлар, инсон шахсини қарор топтирадиган ижтимоий муҳит, инсон қадри ва эрки масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Бунда шарқ фалсафий тафаккури,

аждодлар ҳаёт тажрибаси, билими, яратган моддий ва маънавий бойликлари миллат ва жамият тараққиёти учун ишончли ва мустаҳкам таянч бўлиб хизмат қилади. Комилликка элтувчи йўл эзгу фикрлар ва эзгу амалларга таяниш, илм – маърифатга интилиш орқали намоён бўлади. Барча фазилатлар манбаини ўқиш, ўрганиш ва маърифат ташкил этади. Илм олиш эса дастлаб ахлоқий покликни талаб этади. Таълим тизимининг асосий вазифаси, онгли яшайдиган, мустақил фикрга эга бўлган, эркин инсонни тарбиялаб етиштиришдан иборатдир. Бунинг маъноси шуки, эркинлик инсон ҳаётининг мазмунидир. Инсоннинг барча фаолияти эркинлаштирилгандагина унинг интилишлари жамият ривожланишига йўналтирилган бўлади. Ана шундагина олинган билимлар тараққиётга хизмат қилади., ёшларнинг мустақил ҳаёт кечиришини таъминлайди.

Комил инсон деганда онги юксак, мустақил фикрлайдиган, ўзининг хулқ-атвори билан ўзгаларга ибрат ва намуна бўладиган маънавиятли ва маърифатли инсонларни тушунамиз. Комиллик – бу инсоннинг ҳаётлигида амалга оширган барча ишларининг пок эътиқоди билан суғорилиши, ҳаққа интилиши, ҳақиқатни ва ёруғликни равшанроқ кўра билиш йўлидир. Комил инсонлар ўта ростгўй, покиза, иймонли, билимли, ҳақиқатга интилувчи, саховатли, бардошли ва самимий бўладилар.

Маънавий баркамол инсон ўзининг инсонпарварлиги, ватанпарварлиги, билимдон, меҳнатсеварлиги, оқилу-доно, ҳалол, тўғрилиги, ўзини англаши билан ҳар қандай ёвуз, қабих ишлар ва ножўя қилиқлардан сақланиб туради. У ўзининг ақл- заковати билан мўъжизалар яратади. Комил инсонлар ўзида одиллик, оқиллик, фозиллик, инсофу диёнатни жо қилиб, пок еб, пок яшайдилар, ҳаром-ҳаришдан жирканади. Улар барча дунёвий ва илоҳий билимларни эгаллаган ҳолда қалби эзгу туйғуларга лиммо-лим покиза зотлар сифатида эъзозланади. Атоқли олим Н.Комилов комил инсон ҳақида шундай ёзади: “Комил инсон, шундай қилиб одамзод орзу қилган жамики эзгу

хислатларнинг ифодачиси. Дунё шундай зотлар туфайли барқарор ва осойиштадир... Дунёнинг тинчлиги ва фаровонлиги, инсоният бутунлиги ҳақиқатан ҳам, доно ва оқил, оқ ниятли одамлар фаолиятига боғлиқ, яъни илоҳий поклик ва нафосат, эътиқод ва тафаккур бизни бало-қазолардан асрайди, ҳаётни авайлаб, сақлаб туради”¹.

Шарқ мутафаккирлари комил инсон жамики инсонларнинг мукаммали яъни одамийлар одамийси эканлиги ҳақидаги фикрларни буюк мутафаккир Абу Наср Фаробий таълимоти мисолида кўриш мумкин. Инсоннинг яшашдан асл мақсади завқли - лаззатли, ҳузур – ҳаловатли, бахтли-саодатли умр кечирishдан иборатдир, деган ғоя унинг фалсафий таълимотида устуворлик қилади. Шу боис ул зот “Инсоннинг моҳияти ҳақиқий бахт-саодатга эришув экани, инсон бу мақсадни ўзининг олий ғояси ва истагига айлантириб, бу йўлда барча имкониятлардан фойдаланса, у бахт-саодатга эришади”,-деб уқтирган эди².

Абу Наср Фаробий инсон комиллигининг таянч манбаи сифатида етук ахлоқ, маърифатли ва адолатли жамият ғоясини илгари суради. Ахлоқий фазилатлар негизида инсонни комиллик сари етакловчи хислатлар шаклланади. Фозил инсон ғояси Фаробий таълимотида фозиллик хислатларини тарбия этувчи фозил жамият ғояси билан уйғунлашиб кетган. «Фозил одамлар шаҳри» асарида мутафаккир ахлоқий етукликка эришган инсон ўн икки фазилатга эга бўлиши лозимлигини таъкидлайди. Булар: соғломлик; фаросатлилик; кучли ҳотира; зукколик; сабр-қаноатлилик; маърифатпарварлик; нотиклик; ҳақиқатгўйлик; олийжаноблик; молпараст бўлмаслик; мардлик; адолатпарварликдир. Абу Наср Фаробийнинг комиллик фазилатлари туркумида келтирган ушбу инсонийлик фазилатлари аввало

¹ Нажмиддин Комилов. Тасаввуф. Биринчи китоб. Т., “Ёзувчи”, 1996. 143-144-бетлар.

² Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри.Т., Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993, 188-бет.

инсоннинг маънавий етуқлиги ҳислатлари билан узвий боғланиб кетгандир. Ваҳоланки, бугун биз ўзида комиллик фазилатларини мужассам этган баркамол инсон тарбиясини маънавий – маърифий ишларимизнинг пировард мақсади деб билар эканмиз, ёшлар тарбия инсонпарварлик, ватанпарварлик, эркпарварлик ва фидойилик туйғуларини қарор топтиришда буюк аждодларимиз белгилаб ўтган ахлоқий фазилатларни устувор деб биламиз. Инсоннинг ахлоқий етуқлиги ва инсоний фазилатлар уйғунлиги, инсонда тана ва руҳ тарбияси масалалари Абу Али ибн Сино, Абу Райҳон Бериуний, Маҳмуд Қошғарий, Юсуф Хос Ҳожиб, Алишер Навоий каби алломаларимиз таълимотларида муҳим ўрин эгаллайди. Аллома Абу Али ибн Сино инсонпарварлик ва инсонда комиллик фазилатларини рўёбга чиқарувчи муҳит ўртасидаги узвий боғлиқликка доир чуқур фалсафий фикрларини баён этган. Табобат илмини инсон жисми ва руҳияти тарбияси илми билан узвийликда таҳлил этиш Ибн Сино фалсафасига хос хусусиятдир. Ибн Синонинг инсонпарварлик, инсон ва унинг маънавий дунёсига оид фикрлари ахлоқий ғояларида баён этилган. Айниқса, аллома инсон комиллиги ҳақида гапирар экан, “Ахлоқ ҳақида рисола”сида комиллик фазилатларига мос хислатлардан ор-номус, кадр-қиммат, сахийлик, сабр-тоқат, шаън, ғайратлилик, сирни сақлай билиш, илм-маърифатли бўлиш, очиқлик, виждонийлик, садоқатлилик, дўстлик, ҳақиқатгўйлик сингари тушунчалар таърифини келтиради. Хусусан, оила муҳитида қарор топадиган муносабатларда фарзанд тарбияси амалга оширилади. “Агар оила ўз фарзандини Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбияласа, бу ҳис туйғу унга бугун ҳаёти давомида ҳамроҳ бўлади”³.

Ибн Сино ота-она масъулияти, фарзандлик бурчи, аёл оқилалигига хос фазилатлар, устоз-муаллим ҳислатлари тўғрисида алоҳида тўхталиб ўтади.

³ Абдурауф Фитрат. Оила ёки бошқариш тартиблари. Тошкент “Маънавият” 1998, 3 бет.

Шеърят мулкинининг султони Мир Алишер Навоий ижодида инсонпарварлик ғоялари, у яратган ижобий образлардаги инсонийлик фазилятлари орқали баён қилинади. Ўзининг инсоний фазилятлари, илмий салоҳияти билан дунё аҳли эътиборига тушган буюк аллома боболаримиз, мустақиллик йўлида эзгу мақсадларимиз ифодаси ҳамда таянчи бўлган баркамол авлод тарбиясига ибрат ва намуна мактаби бўладилар. Ўрта асрлар Шарқ алломалари – буюк боболаримиз тарихий ва маданий меросининг бугунги кун учун қанчалик аҳамиятли эканлигига эътибор қаратар эканмиз, ўзимизнинг тарихий, маданий ва интеллектуал меросимизни асраб авайлаш, бойитиш ва кўпайтиришга, шунингдек, униб – ўсиб келаётган ёш авлодни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялашга етарлича эътиборни қаратиш зарур. Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев “Ёшларимизнинг мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этамиз” , - деб таъкидлайди⁴.

Хулоса қилиб айтганда ёшларимизга шундай таълим-тарбия беришимиз керакки, улар нафақат маънавий меросимизни ўрганибгина қолмасдан, ўзларининг илмлари билан мамлакатни янада ривожлантиришлари жоиздир. Шу ўринда Президентимиз Ш.Мирзиёевнинг “Ҳар қандай давлат сиёсатининг асосини ватанпарварлик тарбияси ташкил этади” деган сўзлари замирида чуқур маънолар мужассамдир. Ватанпарварликнинг ҳаракатлантирувчи кучи эса одамларнинг маънавий дунёси, интеллектуал салоҳияти билан ўлчанади⁵. Шунга кўра, илм - фанга интилиш инсоннинг энг олий маънавий

⁴ Ш.Мирзиёев. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент. “Ўзбекистон”. 2016. 14-бет.

⁵ Ҳаракатлар стратегияси асосида жадал тараққиёт ва янгиланиш сари. Тошкент-Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи 2017.17-бет.

ҳаракатларидандир. Чунки, илм одамни маънавий юксакликка кўтаради, жамият равнақининг асосий омили бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри.Т., Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.
2. Абдурауф Фитрат. Оила ёки бошқариш тартиблари. Тошкент “Маънавият” 1998.
3. Ш.Мирзиёев. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент. “Ўзбекистон”. 2016.
4. Ҳаракатлар стратегияси асосида жадал тараққиёт ва янгиланиш сари. Тошкент-Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи 2017.
5. Нажмиддин Комилов. Тасаввуф. Биринчи китоб. Т., “Ёзувчи”, 1996.